

Bijlage

Zienswijze conform hoofdstukindeling cNRD***Hoofdstuk 1 en 2: Structuurvisie, m.e.r.-plicht en m.e.r.-procedure***

Bij de hoofdstukken 1 en 2 plaatsen wij de volgende opmerkingen:

1. Van belang is dat de Structuurvisie Ondergrond eerst wordt vastgesteld. Deze structuurvisie geeft immers het afwegingskader voor de ondergrond als geheel waar de mogelijke functie schaliegaswinning onderdeel van uitmaakt. Op dit moment lijkt de SV Schaliegas kaderstellend te zijn voor de Structuurvisie Ondergrond. Hierbij tekenen wij aan dat het zorgvuldiger is pas een Structuurvisie Schaliegas op te stellen als de milieu- en andere effecten bekend zijn en wanneer het maatschappelijke debat over de nut en noodzaak van schaliegas is gevoerd. Voorstelbaar is immers dat de uitkomst van een en ander ertoe leidt dat het geen zin heeft een Structuurvisie Schaliegas te ontwikkelen.
2. De Structuurvisie Schaliegas geeft aan of, en zo ja in welke gebieden, opsporing en winning van schaliegas kan plaatsvinden. Hierbij gaat het om gebieden, zo vermeldt de cNRD (p.3), “waar de mogelijke gevolgen voor natuur, mens en milieu geborgd kunnen worden”. Van belang hierbij is dat ook de gevolgen voor watersystemen expliciet worden aangegeven. In algemene zin merken wij hierbij op dat in de cNRD de aandacht voor de relatie tussen schaliegaswinning en watersysteembeheer ten onrechte beperkt is, zoals hierna zal blijken.
3. Hoewel in de cNRD de boodschap van de Minister (brief aan de TK d.d. 13 november 2013) wordt herhaald dat er parallel aan de totstandkoming van de Structuurvisie en de plan-MER een inventarisatie wordt uitgevoerd naar innovatieve en duurzame technieken om de nog resterende restrisico’s van fracken te kunnen minimaliseren, valt op dat er in het vervolg van de cNRD niet wordt gewezen op technieken om zonder chemicaliën te fracken. Verzocht wordt aan te geven wat het rijk doet om nieuwe technieken te (helpen) ontwikkelen.

Wij verzoeken u in de uiteindelijke NRD en Plan-MER aandacht te geven aan de hier gemaakte opmerkingen. Ook vragen wij u aan te geven op welke wijze de minister denkt uitvoering te geven aan het watertoetsproces en de adviserende rol hierbij van de waterschappen. Conform afspraken uit het Nationaal Bestuursakkoord Water (2003 en 2008) evenals het Bestuursakkoord Water 2011 dient er op structuurvisies een afzonderlijke watertoets uitgevoerd te worden. Hierbij tekenen wij voor de volledigheid aan dat de voorliggende zienswijze géén wateradvies vormt zoals hier bedoeld.

Hoofdstuk 3: Afbakening plangebied

Met betrekking tot het al dan niet op voorhand uitsluiten van gebieden voor de opsporing en winning van schaliegas merken wij als eerste op dat het vanwege het belang van waterveiligheid en -kwaliteit noodzakelijk is dat ook waterstaatswerken, inclusief de hierbij horende beschermingszones, worden uitgesloten van de opsporing en winning van schaliegas.¹ Dit geldt in het bijzonder voor primaire en regionale keringen waarvoor het van het grootste belang is dat de stabiliteit gegarandeerd is en blijft. Ofwel: geen schaliegaswinning nabij waterstaatswerken, zeker niet nabij breukzones (in verband met aardbevingsgevaar als gevolg waarvan bijvoorbeeld scheuren in dijken kunnen optreden). In dit verband is van belang dat ook potentiële overstromingsgebieden van het plangebied worden uitgesloten. Begin dit jaar heeft de Europese Commissie een aanbeveling gedaan ‘betreffende de minimumbeginselen voor de explo-

---

¹ Volgens art. 1.1 Waterwet is een *waterstaatswerk* een oppervlaktewaterlichaam, bergingsgebied, waterkering of ondersteunend kunstwerk. Een *beschermingszone* is een aan het waterstaatswerk grenzende zone, waarin ter bescherming van dat werk voorschriften en beperkingen kunnen gelden.

ratie en productie van koolwaterstoffen (zoals schaliegas) met gebruikmaking van grootvolumehydrofracturering'. Hierin wordt aanbevolen dat lidstaten beperkingen van de opsporings- en winningsactiviteiten naar onconventioneel gas en olie in beschermde of aardbevings- of overstromingsgevoelige gebieden moeten regelen én dat lidstaten minimumafstanden tussen toegestane activiteiten en woon- en waterwingebieden moeten hanteren. Wij adviseren u om deze EU-aanbeveling over te nemen en nader uit te werken in de plan-MER. Een aanzienlijk deel van het onderzoeksgebied van de plan-MER ligt in overstromingsgevoelig gebied.

Verder dringen wij erop aan, in verband met het door de Kaderrichtlijn Water (2000) en de Grondwaterrichtlijn (2006) opgelegde verplichting om een goede toestand van grondwaterlichamen te bewerkstelligen, waarbij betekenis toekomt aan het voorzorgbeginsel (grondwater is immers volgens de Europese richtlijnen een 'schaars erfgoed'), alle boringsvrije zones (en 100-jaarsaandachtsgebieden) uit te sluiten van het plangebied. Volgens de cNRD worden boringvrije zones op voorhand niet uitgesloten, zonder dat hier een goede onderbouwing bij is gegeven. In verband met het voorkomen van schade aan grondwaterlichamen – in Nederland zijn 23 grondwaterlichamen gedefinieerd – is het van belang dat op voorhand zeker is dat er geen verontreinigingen of breuken kunnen ontstaan in de hogere bodemlagen met als gevolg grondwaterverontreiniging in de hogere bodemlagen. Wij vragen u deze gebieden op voorhand uit te sluiten dan wel om in de plan-MER aan te tonen onder welke voorwaarden schaliegas-activiteiten in boringsvrije zones en 100-jaarsaandachtsgebieden veilig kunnen worden uitgevoerd. Wij dringen er hierbij op aan rekening te houden met het volgende:

1. In de cNRD (p. 23) wordt gesteld dat "de risico's van verspreiding van frackingvloeistoffen naar watervoerende pakketten waar zoet water kan voorkomen in de effectstudie schaliegaswinning (Witteveen en Bos, 2013) verwaarloosbaar is geacht". Van belang is dat hier nader onderzoek naar wordt gedaan, nadrukkelijk rekening houdend met een recent Canadees onderzoek, waarin grote zorgen worden geuit over de afdichting van putten en mogelijke verontreiniging van het grondwater.² Bedacht moet worden dat eenmaal gerealiseerde afdichtingen niet voor de eeuwigheid dicht blijven.
2. De planningshorizon voor grondwaterbeschermingsgebieden is gericht op bovengrondse verontreinigingen, niet op een lek in de ondergrond. Een zone van 25 jaar is dan erg beperkt. Er zijn waterwinningen buiten grondwaterbeschermingsgebieden omdat bijvoorbeeld kleilagen afdoende bescherming bieden. Wanneer hier geboord zou worden, is de bescherming onvoldoende geborgd in de nabijheid van de winningen.
3. Wat niet mee lijkt te tellen is borging van voldoende goed drinkwater voor de toekomst. Er wordt nu, zo lezen wij het, uitgegaan van bestaande waterwinningen. Van belang is echter ook dat in de Plan-MER (en de structuurvisie) rekening wordt gehouden met toekomstige ontwikkelingen c.q. uitbreidingen van winningen. De 25-jaarszone is nu gebaseerd op het handelingsperspectief bij een mogelijke verontreiniging. De winning kan dan worden afgeschreven en er kan een alternatieve locatie worden gezocht. Deze handelswijze staat of valt bij het tijdig opmerken van verontreinigingen en de mogelijkheden om een winning te verplaatsen. Het is bijvoorbeeld de vraag of een lekkage wel wordt opgemerkt als een winningsput na bijvoorbeeld tien jaar exploitatie wordt verlaten en blijkt te lekken.
4. Uit de cNRD blijkt onvoldoende duidelijk of proefboringen en boringen bedoeld voor de uiteindelijke winning van schaliegas verband met elkaar houden. Een proefboring heeft een ander doel en een andere impact op het milieu dan een cluster aan horizontale en verticale winningsboringen. Van belang is dan ook de milieugevolgen van beide type boringen te onderzoeken en te beoordelen.

---

² Council of Canadian Academies (2014), Environmental Impacts of Schale Gas Extraction in Canada. http://www.scienceadvice.ca/uploads/eng/assessments%20and%20publications%20and%20news%20releases/shale%20gas/shalegas_fullreporten.pdf

Volgens de cNRD worden enkel *stedelijke gebieden* uitgesloten van het schaliegasplangebied. Rekening houdend echter met demografische ontwikkelingen vragen wij u ook *verstedelijkte* gebieden uit te sluiten. Nederland zal er over 50 jaar anders uit zien dan nu – de verstedelijkte gebieden van nu zijn de stedelijke gebieden van morgen – en daarom is het verstandig toekomstige ontwikkelingen te verdisconteren in de beoordeling. In meer algemene zin menen wij dat het van belang is in de Plan-MER en structuurvisie te anticiperen op toekomstige (autonome) ontwikkelingen. Het gaat hierbij niet alleen om ontwikkelingen die het uitsluitingsgebied mogelijk groter maken; ook aanstaande technische innovaties (die leiden tot minder risico op schadelijke gevolgen van het opsporen en winnen van schaliegas) zouden naar ons idee een plek moeten krijgen in de studie naar de milieugevolgen (gevolgen voor het watersysteem hieronder begrepen).

Volgens de cNRD blijft (horizontaal) boren onder (toekomstige) uitsluitingsgebieden mogelijk. Hierbij wordt een grens gehanteerd van 1000 meter beneden maaiveld. Of 1000 meter genoeg is om interferentie te voorkomen met grondwater is afhankelijk van de lokale geo(hydro)logische opbouw van de bodem. Het is dan ook beter het wel of niet boren onder uitsluitingsgebieden af te laten hangen van geologische kenmerken zoals de aanwezigheid van dikke kleilagen. Daarnaast moet rekening worden gehouden met breuklijnen en oude en bestaande putten die mogelijk een migratieroute kunnen vormen naar ondiepe pakketten. In plaats van een arbitraire grens in diepte, verzoeken wij u te onderzoeken wat de betekenis is van de verschillende onderscheiden landschapstypen en hierbij dus de bodemgesteldheid leidend te laten zijn bij het beoordelen van de mogelijke nadelige effecten van vooral het boren en fracken.

Op deze plek wijzen wij er verder op dat in België (Vlaanderen) het voornemen bestaat om in ondergrondse kleilagen in het grensgebied met de provincies Noord-Brabant en Zeeland kernafval te bergen. Door grondwaterstroming richting Nederland bestaan er hierdoor risico's voor de leefomgeving. Deze eindberging gaat uit van een stabiele ondergrond met een laag risico op bodemverstoringen, waaronder aardbevingen. Bij schaliegaswinning bestaat er een verhoogd risico op het optreden van aardbevingen. Dit pleit er voor om vanuit het voorzorgprincipe schaliegaswinning uit te sluiten in gebieden in de grensstreek waar buitenlandse planvorming gaande is met betrekking tot de opslag van kernafval. Wij verzoeken u ook deze vorm van ondergronds ruimtegebruik mee te nemen in de Plan-MER. Voorzienbare ontwikkelingen in België en ook in Duitsland horen een plek te krijgen in de milieubeoordeling opdat de kans op problemen vanuit die landen zo klein mogelijk wordt gehouden.

Tot slot geven wij u mee te onderzoeken wat het effect zal zijn (naast het ruimtelijke effect) van het opnemen van een standaard 'bufferzone' rondom elke uitsluitingsgebied en daarmee feitelijk het areaal aan uitsluitingsgebieden te vergroten. Hiermee kan de externe werking van schaliegaswinning zover mogelijk worden geminimaliseerd. De bufferzones zouden integraal onderdeel moeten uitmaken van de uiteindelijke uitsluitingsgebieden.

Hoofdstuk 4: Landschapstypen en voorbeeldwinning

Met betrekking tot hoofdstuk 4 hebben wij de volgende opmerkingen:

1. Het beschrijven en motiveren van een realistische winning in de NRD is essentieel voor de afbakening van de reikwijdte en de optredende effecten. De voorbeeldwinning (base case, ontleend aan het rapport van Halliburton, gebaseerd op een fictieve winning in de regio Bostel) is niet representatief. De gepresenteerde voorbeeldwinning gaat uit van 13 locaties, zónder gasbehandelingsstation. Verwacht wordt dat het winningsgebied in een toekomstige situatie groter zal zijn dan de 13 locaties in de base-case. Dit impliceert een grotere schaalgrootte van winning en de daarmee samenhangende effecten op de omgeving. In de NRD dient daarom een realistische voorbeeldwinning uitgewerkt te worden.

2. Juist omdat er in concrete gevallen geen winning gelijk is, dient er ook rekening te worden gehouden met een worst case scenario (inclusief alle bijhorende activiteiten en benodigde boven- en ondergrondse infrastructuur, die noodzakelijk zijn bij schaliegaswinning). Zo verwijst de Commissie MER in haar advies van 26 augustus 2013 naar de EBN-scenariostudie, waarbij wordt uitgegaan van 38 locaties met in totaal 319 putten. Het is kortom van belang diverse voorbeeldwinningen / scenario's uit te werken, inclusief een 0-scenario waarbij geen schaliegas wordt gewonnen, opdat een goed beeld verkregen kan worden van de gevolgen van het opsporen en winnen van schaliegas. Hierbij is het van groot belang dat alle fasen, inclusief de fase na winning (beëindigen en nazorg) in de beoordeling worden meegenomen. Boven- en ondergrondse milieueffecten kunnen immers nog tot lang na het beëindigen van een activiteit, i.c. de winning, optreden.
3. Bij de beschrijving van de verschillende landschapstypen zijn de lokale en regionale grondwaterstroming onvoldoende belicht met het oog op verspreiding in geval van calamiteiten. In sommige landschapstypen is door grondwaterstroming een snelle verspreiding naar kwetsbare objecten mogelijk, zoals in beekdalen, Natura 2000, EHS. Van belang is om binnen de verschillende landschapstypen deelgebieden te baseren op hydro-geologische eenheden. Zo is het zandgebied van de Veluwe qua ondergrond anders dan het zandgebied van Twente.
4. Hoofdstuk 4 gaat ervan uit dat chemicaliën zullen worden gebruikt. Dat staat op gespannen voet met a) ontwikkelingen die gaan richting fracken zonder chemicaliën en b) de opmerking in hoofdstuk 1 van de cNRD dat er gezocht wordt naar innovatieve en duurzame technieken om de nadelige gevolgen van het fracken zoveel mogelijk te voorkomen.

Wij verzoeken u in de NRD en Plan-MER aandacht te geven aan de hier gemaakte opmerkingen.³

Hoofdstuk 5: Aanpak milieubeoordeling

De inhoud van de plan-MER zal moeten voldoen aan de inhoudelijke vereisten zoals opgenomen in hoofdstuk 7 van de Wet milieubeheer. Dit houdt onder andere in dat naast de voorgenomen activiteit (opsporing en winning van schaliegas) ook een vergelijking (van effecten) met redelijke alternatieven in de beoordeling worden meegenomen, inclusief het effect hierbij van mitigerende en compenserende maatregelen. Deze vergelijking hoort in ieder geval aan bod te komen bij de hierna nog aan bod te komen discussie over het nut en de noodzaak van schaliegaswinning. Hierbij vereist de Wet milieubeheer ook expliciet dat eventuele kennisleemten in de Plan-MER worden betrokken. Onze zienswijze richt zich hier vooral op de effecten voor de relevante milieuaspecten, het watersysteem en de afvalwaterbehandeling hieronder begrepen. Het beoordelingskader (par. 5.2) is aangrijpingspunt voor onze belangrijkste opmerkingen.

Wat kennisleemten betreft valt op dat de beoordeling van de voor de waterschappen relevante thema's 'Diepe ondergrond en stabiliteit' en 'Bodem en water' op kwalitatieve wijze zal plaatsvinden door deskundigen. Wij dringen er op aan de beoordeling toch zoveel mogelijk kwantitatief te doen. Waar kennisleemten e.d. optreden vinden wij het van belang dat deze expliciet worden benoemd, liever dan dat er een 'expert judgement' wordt gegeven. De cNRD geeft aan dat de milieubeoordeling plaatsvindt op basis van bestaande informatie. Onduidelijk wordt gemaakt hoe wordt omgegaan met kennislücken en aannames in de milieubeoordeling. Waar toch een kwalitatieve beoordeling wordt gegeven, hechten wij eraan op te merken dat de samenstelling van de commissie van deskundigen representatief is voor het maatschappelijke speelveld. Graag zien wij de commissie verbreed met experts vanuit de Technische Commissie Bodem (TCB) en adviesbureau KWR.

---

³ NB: in de bijlage ontbreekt bij het landschapstype Laagveengebieden de paragraaf 'Bodem en water'.

Wij hechten eraan dat het beoordelingskader voor het thema 'Bodem en water' wordt uitgebreid met de volgende aspecten:

1. *Afvalwater, inclusief het retourwater* ('flow-back water') dat vrijkomt bij het schaliegasproces. Duidelijk moet worden gemaakt met welke hulpstoffen en met welke druk het fracken wordt uitgevoerd. De toe te passen techniek is mede bepalend voor het duiden van milieurisico's in het algemeen en risico's voor het watersysteem in het bijzonder. Bij het fracken kunnen er meer zware metalen en andere verontreinigingen in oplossing gaan en zich verspreiden. In beeld moet worden gebracht welke verontreinigingen waar en op welke wijze kunnen optreden als gevolg van het bedrijfsvoeringsproces, in het bijzonder het fracken. Er dient inzicht te worden gegeven in de verschillende mogelijk toe te passen frackvloeistoffen (chemisch zowel als niet chemisch), inclusief de consequenties hiervan. In dit verband vinden wij het ook van belang te onderzoeken of bepaalde waterstromen na eventuele voorzuivering geloosd kunnen worden in oppervlaktewater en rioolwaterzuiveringsinstallaties. De wijze waarop met waterstromen wordt omgegaan hebben direct invloed op de milieueffecten. Ook de schaalgrootte waarop dit plaatsvindt, is een factor die beschouwd moet worden in relatie tot de omgevingskenmerken van het winningsgebied.
2. *Formatiewater* dat met het fracken mee omhoog komt (de behandeling en het transport hiervan). Dit water kan verontreinigd zijn, o.a. met radioactieve stoffen. Hoewel het debiet van het formatiewater kleiner is dan van het retourwater, is het totaalvolume groter vanwege de lange winningsperiode.
3. *Proceswater*. Er dient duidelijkheid gegeven te worden over de aard en de hoeveelheid water die nodig is in het bedrijfsproces. Bij de aard van het water gaat het om gebruik van grondwater, oppervlaktewater, leidingwater en bijvoorbeeld effluent van een waterzuiveringsinstallatie. De effecten van de verschillende opties op het watersysteem dienen te worden onderzocht. Wij verzoeken u om genoemde wateraspecten in de Plan-MER mee te nemen. Indien proceswater lokaal gewonnen wordt heeft dit een andere impact op de regio dan de keuze om externe waterbronnen te gebruiken en reststromen af te voeren. Waar grondwater als proceswater gebruikt zou worden, geven wij mee dat grondwatergebruik beleidsmatig vooral is voorbehouden aan hoogwaardige toepassingen. Het effect van eventuele grondwaterwinning ten behoeve van schaliegaswinning (beleidsmatig als laagwaardig grondwatertoepassing aan te merken) heeft gevolgen voor concurrerende watervragers als industrie (menselijke consumptie), landbouw en natuur. Van belang is dat ook dit effect in de plan-MER wordt betrokken.
4. *Beëindiging winning*. In de cNRD wordt op geen enkele wijze aandacht gegeven aan de vereiste nazorg bij het beëindigen van een schaliegaswinning. Cruciaal is dat hier wel aandacht aan wordt gegeven en dat de mogelijke na-ijleffecten worden meegenomen in de beoordeling, inclusief de voorstelbare schade aan watersystemen en hiervan afhankelijke functies zoals landbouw en natuur.

Van belang is tot slot dat het beoordelingskader voor beide thema's wordt uitgebreid met de volgende criteria:

1. Instabiliteit keringen door aardbevingen en de kans op breuk / lekkages in het leidingennetwerk tussen boorlocaties, zowel boven- als ondergronds.
2. Kans op een calamiteit, zowel boven- als ondergronds, en de wijze waarop de gevolgen hiervan worden beoordeeld.
3. Afvoer en verwerking boorgruis.
4. Effect van boringen op grondwaterstroming.
5. Effect van schaliegaswinning op aquatische en grondwaterafhankelijke natuur.
6. Effect van mogelijke winning van schaliegas in de buurlanden.

Meer algemeen menen wij dat de effecten van het opsporen en winnen van schaliegas betrekking moet hebben op alle fasen van het proces, inclusief de beëindigingsfase.

Hoofdstuk 6: Verkenning nut en noodzaak

Het slothoofdstuk van de cNRD gaat over het nut en de noodzaak van schaliegaswinning in Nederland. Ons inziens is het logischer dit hoofdstuk vooraan te plaatsen. Of beter nog de nut-en-noodzaak-discussie eerst te voeren voordat een Plan-MER en evt. een SV Schaliegas worden gemaakt. De uitkomst van een maatschappelijke dialoog over nut en noodzaak geeft naar ons idee antwoord op de vraag of het nog wel nodig is werk te maken van vervolgstappen zoals een aparte structuurvisie.

Omdat de minister zelf heeft aangegeven de discussie over nut en noodzaak parallel te voeren aan het milieuonderzoek, hechten wij eraan dat duidelijk wordt aangegeven welke randvoorwaarden en criteria gehanteerd en onderzocht worden om tot een goede afweging van nut en noodzaak te komen. Hierbij is van belang dat er in de regio, ook door waterschappen, volop werk wordt gemaakt van het duurzaamheidsconcept en het gebruik maken van duurzame energie. Wij verzoeken u met deze initiatieven, niet in de laatste plaats ingegeven door het Energieakkoord en Klimaatakkoord, rekening te houden in de verkenning van nut en noodzaak. Verder menen wij dat de verkenning naar nut en noodzaak in moet gaan op de betekenis (waaronder schade) voor watersystemen evenals de gehele keten van afvalwaterbehandeling. Beide aspecten worden gemist in het beoordelingskader dat in hoofdstuk 6 wordt gegeven (waar wel specifiek aandacht wordt gegeven aan effecten van schaliegaswinning voor natuur, mens en milieu). Naar ons idee kan potentiële schade aan watersystemen kwantitatief worden beoordeeld. bijvoorbeeld door het uitvoeren van een maatschappelijke kosten en batenanalyse (mkba). Dit ontbreekt nu bij de 'economische effecten' in de tabel op p. 38. Bij de verschillende te onderzoeken scenario's horen niet enkel de baten maar zeker ook de mogelijke nadelen aangegeven te worden zoals schade aan het watersysteem en de herstelkosten hiervan. Hierbij is van belang te onderstrepen dat eventuele milieuschade tot economische schade zal leiden als een grondwater- of oppervlaktewaterlichaam wordt verontreinigd of als een kering zou bezwijken. Op voorhand dient dan ook duidelijk te zijn op welke wijze eventuele schade wordt afgehandeld. Anders gezegd dient de plan-MER antwoord te geven op de vraag, in relatie tot de kans op calamiteiten (zowel tijdens als ver na het winningsproces) op welke wijze de minister denkt een 'Groningen-schadedossier' te voorkomen.

Slotopmerkingen

In de voorliggende zienswijze hebben wij onze reactie gegeven op de inhoud van de cNRD. Als algemene conclusie valt op dat de relatie schaliegaswinning en watersysteembeheer in het concept onvoldoende aan bod komt. Watersysteembeheer, waar de waterschappen voor staan, is duidelijk meer dan enkel de zorg voor het grondwater. Verder is geconstateerd dat het cruciaal is dat de plan-MER alternatieven c.q. verschillende scenario's vergelijkt en op basis daarvan tot een zorgvuldige beoordeling komt. De voorgestelde voorbeeldwinning in hoofdstuk 4 is volstrekt ontoereikend om tot een voor geheel Nederland plausibele beoordeling van effecten te komen. Verder dringen wij er op aan dat bij het opstellen van de Plan-Mer expliciet rekening wordt gehouden met de aanbevelingen van de Europese Commissie betreffende de minimumbeginselen voor de exploratie en productie van koolwaterstoffen (zoals schaliegas) met gebruikmaking van grootvolumehydrofracturering.

Los van de plan-MER en de op te stellen Structuurvisie Schaliegas, maken wij hierbij tot slot een opmerking over de in voorbereiding zijnde aanpassingen van de Mijnbouwwet- en regelgeving. De Mijnbouwwet (Mbw) vormt het juridisch kader voor schaliegaswinning. Te constateren valt dat belanghebbende overheden op dit moment, anders dan het Rijk, geen of nauwelijks invloed heeft op de besluitvorming in het kader van de Mbw. Het Ministerie van Economische Zaken heeft feitelijk een monopoliepositie in de ondergrond, daar waar een dergelijke exclusiviteit opmerkelijk is gezien de veelheid aan regionale en lokale belangen die met de opsporing en zeker de winning van (bijvoorbeeld) schaliegas gepaard gaan. Ook vanuit het water-

stelsysteembeheer beschouwd, is de exclusieve positie van het rijk bijzonder te noemen, gezien de Europese verplichtingen (waaronder de Kaderrichtlijn Water) die de lidstaten verplichten te zorgen voor een goede toestand van grondwaterlichamen en oppervlaktewaterlichamen.⁴ Waterschappen hebben hierbij een belangrijke taak en verantwoordelijkheid. Om deze verantwoordelijkheid in de volle breedte te kunnen waarmaken, is het van belang dat werk wordt gemaakt van een formele rol voor waterschappen in het vergunningenproces. Wij verzoeken u het watersysteembelang expliciet mee te nemen bij de wijzigingsvoorstellen en ons te betrekken bij de invulling hiervan.

---

⁴ Via de zorgplicht van de Mijnbouwwet dient de minister wel rekening te houden met de mogelijke milieurisico's voor het watersysteem, maar dit wordt allesbehalve concreet gemaakt.